

TAVUKÇULUK SEKTÖRÜNÜN TÜRK EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE DURUMU

THE PLACE AND SITUATION OF POULTRY INDUSTRY IN TURKISH ECONOMY

Yrd. Doç. Dr. Ş. Sertaç ÇAKI, Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İşletme Bölümü, sertac.caki@ege.edu.tr

ÖZET

Tavukçuluk sektörü son zamanlarda kendinden çokça bahsettiren bir sektör olmuştur. Özellikle, kuş gribi nedeniyle sektörün zor duruma girmesi Türk ekonomisi içinde payının ne kadar büyük olduğunu da ortaya koymaktadır.

Böyle bir sektörün, özellikle Türkiye gibi her yıl ödemeler dengesi açık veren bir ülkede dikkatle incelenmesi gereklidir. Sektör bir yandan yurtiçi protein açığını ucuz olarak kapatırken, diğer yandan ihracat yoluyla döviz girdisi sağlamaktadır. Özellikle katkı payı fazla olan tavukçuluk sektörünün önümüzdeki günleri tanıtım, halkla ilişkiler faaliyetleri ile geçirecekleri, finansal yönden kendilerini güçlendirme yönünde yeni dış pazarlara yönelerek, iç pazarda yoğun bir rekabete gidecekleri beklentisi bulunmaktadır.

Bu makalede, Türk ekonomisi içinde bir hayli önemli hale gelen tavukçuluk sektörünün ülke ve dünya ekonomisindeki yeri; üretim, tüketim, ihracat ve ithalat açısından incelenerek, sektörün gelişim seyrine göre sorun ve sıkıntılarının ortaya koyularak çözüm aranmasına çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tavukçuluk sektörü, Kuş Gribi, Katkı Payı

ABSTRACT

Recently, poultry industry is the most discussed sector in the world. Especially, due to bird flu, it falls the sector in a difficult situation which has a big portion in the Turkish economy, made it more important than ever.

Such a sector must be examined more carefully, especially in a country like Turkey, where deficit in balance of payment creating a notable problem each year. Sector not only covers the lack of protein for the Turkish people cheaply,

but also provides income by export. According to the forecasts concerning the future of the poultry sector, which has so much contribution margin, will spend oncoming periods with efforts of structurization and public relations, trying to find new foreign markets to gain financial power and will have a intensive competition in domestic markets.

In this paper, the situation of poultry sector which had become important for Turkish economy is studied from production, consumption, export and import point of view, and examined to answer by manifesting the problems.

Key Words: Poultry Industry, Bird Flu, Contribution Margin

1. GİRİŞ

Geçen aylarda Türkiye’de de ortaya çıkan kuş gribi ve etkileri bilindiği üzere tüm medya araçlarında geniş yer görmüş ve tüm Türkiye bu konuyu konuşur olmuştur. Tüm gazetelerde ve televizyonlarda kuş gribi ve ülke ekonomilerini nasıl etkileyebileceği açık açık tartışılmaktaydı.

Tavukçuluk sektörü ülke ekonomisini etkileyecek kadar büyümüş olabilir mi? Aslında, tüm marketlerde ve gıda ürünlerinin tüketildiği pek çok yere baktığımızda tavuk eti ve türevlerini görmekteyiz. Ancak, bir hastalık nedeniyle Türk ekonomisini etkileyecek kadar gelişmiş midir?

İşte yukarıda bahsedilen tüm soruları cevaplamak üzere yapılan bu araştırma ile aslında Türk halkının beslenme alışkanlığının ne yönde değiştiği, tavukçuluk sektörünün Türk ekonomisini etkileyecek ne büyüklükte ihracat ve ithalat yaptığı, kısacası tavukçuluk sektörünün katma değerleri ve ülke ekonomisi içindeki yeri çalışmanın ana amacıdır.

Bu sebeple, ilk olarak Türkiye’de tavukçuluğun bir sektör olarak gelişimi incelenerek tavukçuluk sektörünün ne olduğu ortaya koyulacaktır.

Sonrasında tavukçuluğun dünya ve Türk ekonomisindeki yeri istatistiksel verilerle değerlendirerek türk tavukçuluğunun dünya içindeki durumu belirlenmeye çalışılacaktır.

Nihayetinde yukarıdaki bilgiler dahilinde Türk Tavuk ve Yumurta Sektöründeki sıkıntılar ve çözüm önerileri ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın kısıtı ise, tavuk ve yumurta üretimi ile sınırlı tutulmasıdır. Hindi, kaz, bildircin, Deve kuşu ve av kuşları dahil edilmemiştir.

2. TARIM VE TARIM EKONOMİSİ

Tavukçuluk sektörünün ülke ve dünya açısından incelemesine geçmeden önce tarım ve tarım ekonomisi üzerinde durmak kanımca çok faydalı olacaktır.

Tarım, kısaca bitkisel ve hayvansal üretim olarak tanımlanabilir. Daha geniş bir tanıma göre ise; tarım, bitkisel ve hayvansal üretim dışında tarım ürünlerinin işlenmesi, girdilerin üretimi ve ürünlerin tüketicilere satışı gibi bir dizi tarımsal üretim ve pazarlama faaliyetlerini içerir (1).

Tarım için yapılan tanımlardan tarımın üç alt sektöre ayrıldığı anlaşılmaktadır (2):

- Bitkisel üretim
- Hayvansal üretim
- Tarım ürünleri ve teknolojisi.

Tarım ekonomisi adında anlaşılacağı üzere tarımın teknik dalları ve ekonomi ile yakınlık kuran bir bilimdir.

Tarım ekonomisi kısaca tanımlanırsa, bitkisel ve hayvansal tarım ürünlerinin üretim, işleme, pazarlama ve tüketimi ile bunların tarım, ekonomi ve makro ekonomi politikalarına direkt ve endirekt etkileri arasında ilişkileri incelemek ve sonuçlara ulaşma araştırmalarını içeren bilim dalıdır. (3). Daha geniş bir tanıma göre ise; "Tarım ekonomisi üreticilerin tarım ürünlerini üretmek amacıyla, toprak, emek, sermaye ve yönetim yeteneği gibi kıt üretim kaynaklarını ve teknolojik bilgileri kullanırken nasıl tercih yapacaklarını ve üretim sonunda elde edilen ürünleri tüketicilere zaman içerisinde ne şekilde dağıttıklarını inceleyen bir bilim dalıdır" (4).

Tarım ekonomisi de makro ve mikro düzeyde incelenmektedir. Mikro düzeyde tarım ekonomisinde "Tarımsal üretim ekonomisi ve kaynak kullanımı" konuları incelenmektedir. Tarımsal üretim ekonomisi, üretim ekonomisinin tarıma uygulanmasıdır. Tarımsal üretim ekonomisi, üretim fonksiyonları ve kar maksimizasyonu konularını kapsar.

Tarımsal üretim ekonomisi, tarımsal işletme yönetimi, yani çiftlik yönetimi için önemli katkılar sağlar. Çiftlik yönetiminde her işletmede olduğu gibi karlılık temel amaçtır. Ancak, çiftçi kıt üretim kaynaklarını en etkin biçimde kullanarak bu amaca ulaşabilir.

Tarım ekonomisinin mikro düzeydeki diğer bir önemli dalı ise "Tarımsal Pazarlama" ve "Tarımsal Kooperatifçilik"dir. Tarımsal pazarlamanın ve pazarlama hizmeti yapan tarım kooperatiflerinin başlıca görevi tarım ürünlerinin toplanması, işlenmesi ve tüketicilere ulaştırılmasıdır.

Tarım ekonomisinin makro düzeydeki başlıca dalı ise “Tarım Politikası”dır. Tarım politikası kısaca; tarım sektörünü geliştirmek, çiftçilerin yaşam düzeyini iyileştirmek ve tüketicileri aşırı fiyat artışından korumak amacıyla devletin uyguladığı plan ve programlar dizisidir (5).

Bu çalışma, tarım sektöründe hayvansal üretim içinde yer alan tavukçuluk sektöründe üretim, pazarlama ve tüketim faaliyetlerinin makro açıdan istatistiksel verilerine bağlı olarak sektörel değerlendirilmesini ve buna bağlı olarak makro düzeyde bir takım önlem ve politikalar önerilmesini içermektedir.

3. TÜRK TAVUKÇULUK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

Türk tavukçuluk sektörünün gelişimi kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Türk tavukçuluk sektörü 1970’li yıllarda aile işletmeleri şeklinde, pahalı ve sınırlı üretim kapasiteleriyle faaliyette bulunmuştur.

1980’li yıllara gelindiğinde piliç eti entegre tesislerin çoğalması ve sözleşmeli üretim modelinin uygulanması ile önemli bir yapısal değişim göstermiştir. Bu değişimin sonucunda kanatlı et sektörü üretim planlamasını yapabilen ve ülke ihtiyacını karşıyabilen önemli bir üretim dalı haline gelmiştir. Ülkemizde bugün üretilen beyaz etin yaklaşık %80’i son derece modern tesislerde gerçekleştirilmekte olup ,tesislerin çoğu gelişmiş ülkelerdeki benzerlerinden 20 yıl daha gençtir.

1990’lı yıllarda ise büyük yatırımlar yapılarak dünya standartları yakalanmış ve üretim sürekli artırılarak bu günlere gelinmiştir.

2000’li yıllarda kanatlı sektörünün AB uyum çalışmaları başlamış ve 2005 yılında Türkiye’nin AB Ülkelerinin kanatlı eti ithal edebileceği üçüncü ülkeler listesine girmesi için karar alınma aşamasına gelinmiştir.

Hindcilik 1995 yılından başlayarak yatırımlarını kısa sürede tamamlamış 1998 yılında büyük bir atılımı gerçekleştirmiştir. 2004 yılında hindi eti üretimimiz 50 bin tona ulaşmış, sadece yılbaşlarında tüketilen hindi eti artık her gün tüketilebilir hale gelmiştir (6). Bu çalışma genelde tavuk ve yumurta üretimi ile sınırlı tutulup, hindi, kaz, bıldırcın ve av kuşları dahil edilmemiştir.

Türkiye’de tavukçuluk sektörünün bu gelişimi kısaca özetlendi ancak, dünya ve Türkiye’deki durumunu rakamsal istatistiklerle de açıklamak yerinde olacaktır.

4. TÜRK TAVUKÇULUK SEKTÖRÜNÜN ÜLKE VE DÜNYA EKONOMİSİ İÇİNDEKİ YERİ:

Yukarıda da belirtildiği üzere, tavukçuluk sektörünün daha iyi anlaşılması ve öneminin kavranması için hem tavuk eti, hem de yumurtanın ayrı ayrı üretim, tüketim, ihracat ve ithalat açısından rakamsal istatistiklerini incelemeyi gerektirir. İlk olarak, Türkiye’de tavuk eti üretiminin incelenmesinde fayda vardır.

4.1. Türkiye’de Tavuk Eti Üretimine Geldiği Nokta

Türkiye’de tavuk eti üretiminin ne durumda olduğunu görmek açısından ilk olarak tüm kanatlı eti üretiminin incelenmesinde fayda vardır. Sonrasında ise dünya’da tavuk eti üretimi ortaya koyulursa, Türkiye’nin üretim açısından yeri daha net ortaya çıkacaktır.

Kanatlı sektörü, hayvansal üretimin yüzde 60’ından fazlasını kapsıyor. Türkiye yılda bin 500 ton beyaz et ve yumurta üretiyor. Türkiye yıllık yemek için ürettiği hayvansal ürünlerin toplamı 2 bin 500 tonu buluyor. Üretilen tüm hayvansal ürünlerin 900 bin tonunu beyaz et, 600 bin tonunu yumurta, 600 bin tonunu kırmızı et ve 400 bin tonunu ise balık oluşturuyor (7).

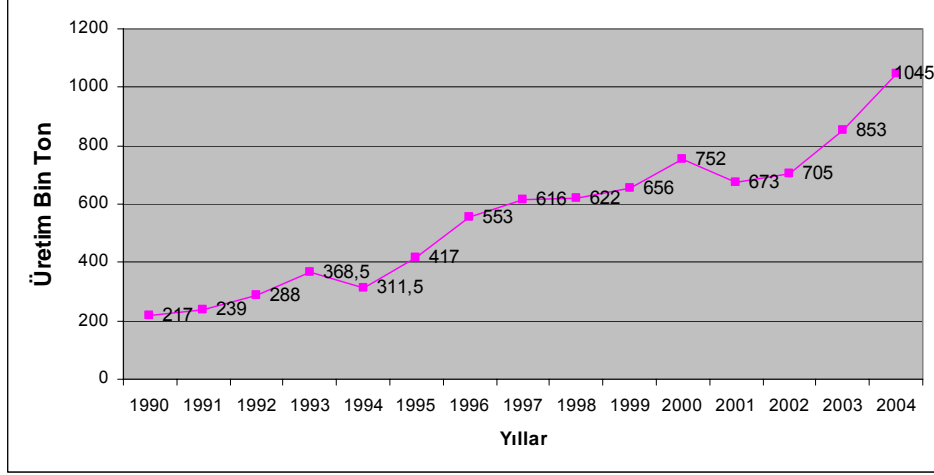
Şekil-1 de görüldüğü üzere, Türkiye’de 1990-2004 dönemi içinde tavuk eti üretiminin yıllık ortalama büyüme hızı %12,9’dur. Sektörün büyüme trendi sadece 1994 ve 2001 kriz yıllarında düşüş göstermiştir. 2004 yıl tavuk eti üretimine göre Türkiye tavuk etinde 943.000 ton üretimle dünyada 14. sırayı almıştır. 2004 yılı toplam kanatlı eti üretimi 1.045.000 ton dur.

İncelenen yıllar bazında genel bir artış hakim olup, 2004 yılında kanatlı eti üretiminin %90’ı tavuk eti olmuştur. 1990’da bu oran %75 iken, sonralarda yavaş yavaş artarak %90’ı bulmuştur.

Şekil-2’de ise, dünyada tavuk eti üretimi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bazında gösterilmiştir. Dikkat edilecek olunursa, gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerin çok üstünde bir üretime sahiptir.

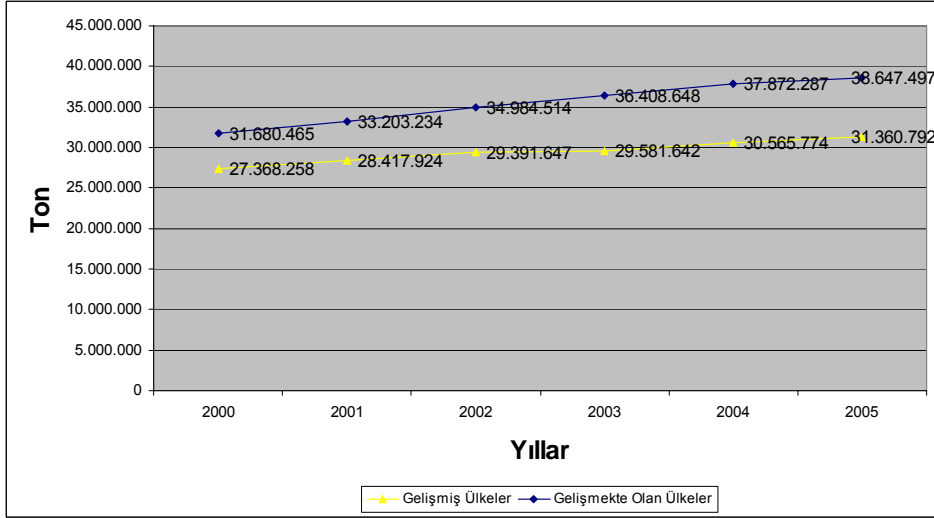
Türkiye’nin tüm dünya ülkelerinin tavuk eti üretimlerinin yıllar bazında ele alındığında yeri nedir ve ne yönde değişmiştir diye düşünüldüğünde tablo-1’in incelenmesinde fayda vardır.

Şekil 1: 1990-2004 Yılları Kanatlı Eti Üretimi (1000 Ton)

Kaynak: BESD-BİR Kanatlı Sektörü Raporu,
http://www.sagliklitavuk.org/index.php/cPath/388_408 02-02-2006.

Şekil 2: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Tavuk Eti Üretimi

Kaynak:<http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenen bilgilerle yapılmıştır, 19-02-2006.

Tablo 1: Dünya'da Tavuk Üreten İlk 20 Ülke (Ton)

	2000		2001		2002	
	Ülkeler	Tavuk Üretimi	Ülkeler	Tavuk Üretimi	Ülkeler	Tavuk Üretimi
1	ABD	13.944.000	ABD	14.267.000	ABD	14.701.000
2	Çin	9.025.191	Çin	9.070.069	Çin	9.275.295
3	Brezilya	5.980.600	Brezilya	6.208.000	Brezilya	7.050.000
4	Meksika	1.825.249	Meksika	1.928.020	Meksika	2.075.758
5	Fransa	1.242.000	İngiltere	1.262.730	Hindistan	1.400.000
6	İngiltere	1.214.800	Hindistan	1.250.000	Tayland	1.320.000
7	Japonya	1.194.524	Fransa	1.230.100	İngiltere	1.272.046
8	Tayland	1.091.000	Tayland	1.230.000	Japonya	1.229.089
9	Hindistan	1.080.000	Japonya	1.216.416	İspanya	1.191.190
10	İspanya	965.000	İspanya	1.008.531	Fransa	1.148.000
11	Arjantin	957.790	Kanada	952.950	Endonezya	1.083.100
12	Kanada	903.878	Arjantin	950.652	Kanada	955.965
13	Güney Afrika	816.859	Endonezya	900.400	Rusya Federasyonu	937.560
14	Endonezya	803.950	Güney Afrika	893.000	Güney Afrika	924.848
15	İran	803.000	İran	885.300	Venezuela	893.191
16	İtalya	761.800	Venezuela	877.053	İran	792.400
17	Rusya Federasyonu	754.985	Rusya Federasyonu	861.843	Polonya	792.300
18	Hollanda	697.000	İtalya	794.000	Malezya	761.342
19	Venezuela	692.683	Hollanda	701.000	İtalya	728.966
20	Malezya	649.986	Malezya	682.230	Arjantin	699.440
21	Türkiye	643.436	Polonya	651.000	Türkiye	696.160
22			Avustralya	619.406		
23			Türkiye	614.726		

Kaynak: <http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenen bilgilerle Excel'de yapıp aynen alınmıştır , 19-02-2006.

Tablo-1, Türkiye'yi tavuk üretiminde en çok üretim yapan diğer dünya ülkeleriyle kıyaslamaktadır. Buna göre, 2000 yılında 21. sıradayken, 2001 krizinin etkisiyle 23. sıraya düşmüştür. 2002-2003 ve 2004 yıllarında toparlayarak 15. sıraya kadar çıkmıştır. 2005 yılında ise, daha önce de değinildiği gibi 14. sıraya çıkmıştır. Şekil 1'de de bu artış desteklenmiştir. Hatırlanacak olursa Şekil 1 tüm kanatlı üretimini göstermektedir.

Tablo 1: Dünya'da Tavuk Üreten İlk 20 Ülke (Ton) (Devamı)

	2003		2004		2005	
	Ülkeler	Tavuk Üretimi	Ülkeler	Tavuk Üretimi	Ülkeler	Tavuk Üretimi
1	ABD	14.924.000	ABD	15.513.800	ABD	16.025.900
2	Çin	9.659.624	Çin	9.895.485	Çin	10.148.670
3	Brezilya	7.760.000	Brezilya	8.668.000	Brezilya	8.668.000
4	Meksika	2.115.581	Meksika	2.224.588	Meksika	2.224.588
5	Hindistan	1.600.000	Hindistan	1.650.000	Hindistan	1.900.000
6	İngiltere	1.294.783	İngiltere	1.288.092	İspanya	1.320.000
7	Japonya	1.238.888	İspanya	1.268.280	İngiltere	1.309.000
8	Tayland	1.227.000	Endonezya	1.190.900	Endonezya	1.244.500
9	İspanya	1.185.382	Rusya Federasyonu	1.152.216	Japonya	1.240.000
10	Fransa	1.132.700	Fransa	1.106.000	Rusya Federasyonu	1.130.000
11	Endonezya	1.117.790	Kanada	969.716	Fransa	1.122.000
12	Rusya Federasyonu	1.030.422	Polonya	917.100	Kanada	1.000.000
13	Kanada	953.503	Güney Afrika	905.872	Tayland	950.000
14	Güney Afrika	899.599	Tayland	878.489	Türkiye	940.000
15	Türkiye	872.392	Türkiye	876.774	Polonya	925.000
16	Polonya	859.200	Malezya	825.466	Güney Afrika	918.770
17	İran	810.000	İran	825.000	Malezya	860.000
18	Malezya	765.035	Arjantin	785.000	İran	825.000
19	Arjantin	738.212	Kolombiya	709.182	Arjantin	785.000
20	Avustralya	689.826	İtalya	703.549	Avustralya	735.625

Kaynak: <http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenen bilgilerle Excel'de yapıp aynen alınmıştır , 19-02-2006.

4.2 Türkiye'de Yumurta Üretimine Geldiği Nokta

Tavukçuluk sektöründe tavuk eti üretimi ile yumurta üretimi için ayrı ayrı tavuklar yetiştirilmektedir. Kısacası, etlik ve yumurtalık tavuklar ayrıdır. Bu nedenle, yumurta üretimini ayrı düşünmek ve incelemek gerekmektedir.

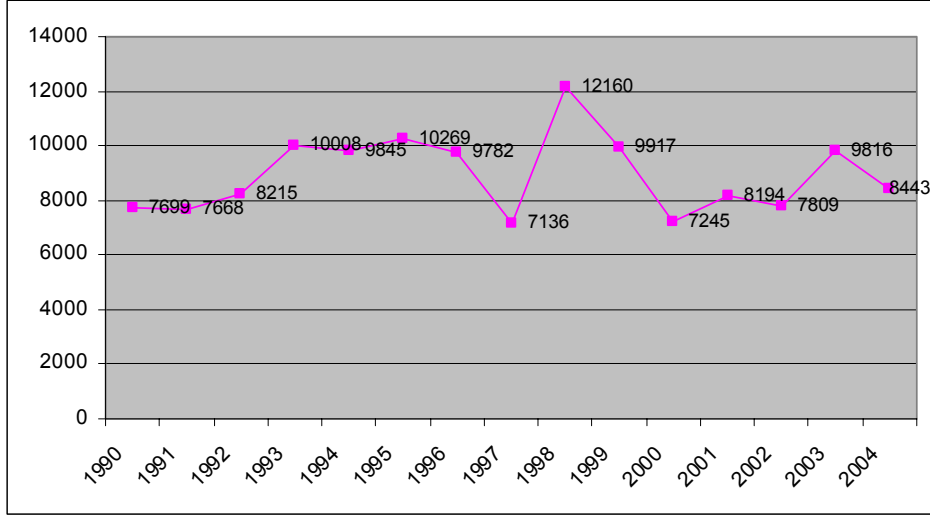
Şekil-3 ile gösterildiği üzere, 1990 yılında 7.7 milyar adet olan üretim, 1998 yılında 12 milyar adede ulaşmıştır. 1998 yılında ulaşılan bu üretim seviyesi yıllar süren bir krizin de sebebi olmuştur. Uzun süren fiyat dalgalanmaları ekonomik krizin de etkisiyle üreticiyi büyük zararlara uğratmış, bir kısım yetiştirici üretimden çekilmiştir. Takip eden 6 yıl içinde yumurta üretimi 7 milyar adede kadar gerilemiştir. 2004 üretimimiz 8.443.000.000 adettir.

Dünya'da yumurta üretimini iki farklı biçimde Şekil-4 ve Tablo-2'da görebiliriz.

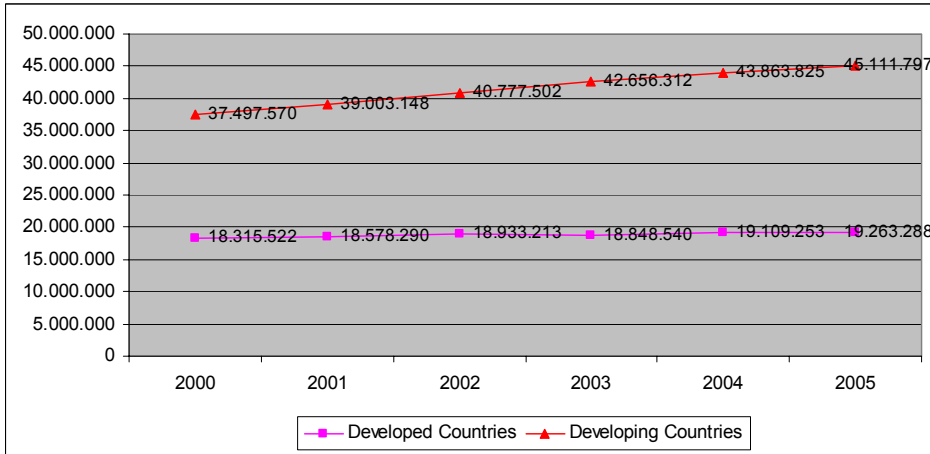
Şekil-4 ve Tablo-2 incelendiğinde tavuk eti üretiminde olduğu gibi gelişmekte olan ülkeler yine üretimde gelişmiş ülkeleri çok fazla geçmiştir. Gelişmekte olan ülkelerden biri olan Türkiye, yumurta üretimde en fazla üretim yapan ülkeler sıralamasında 2000 yılında 10. sırada iken, 2001 yılında üretim planlamasından yoksun olması ve ekonomik krizler gibi etkiler nedeniyle 13. sıraya düşmüştür. Ancak yıllar bazında üretimini artırarak 2005 yılında 10. sıraya yükselmiştir.

Şekil 3: 1990-2004 Yılları Yumurta Üretimi (Milyon Adet)

Kaynak: BESD-BİR Kanatlı Sektörü Raporu,
http://www.sagliklitavuk.org/index.php/cPath/388_408 , 02-02-2006.

Şekil 4: Yıllara Göre Yumurta Üretimi

Kaynak: <http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenen bilgilerle yapılmıştır, 19-02-2006.

Tablo 2: Dünya'da Yumurta Üretiminde İlk 20 Ülke (Ton)

	2000		2001		2002	
	Ülkeler	Yumurta Üretimi	Ülkeler	Yumurta Üretimi	Ülkeler	Yumurta Üretimi
1	Çin	22.825.670	Çin	23.763.140	Çin	25.009.340
2	ABD	4.998.300	ABD	5.086.100	ABD	5.164.900
3	Japonya	2.535.444	Japonya	2.519.088	Japonya	2.529.424
4	Hindistan	2.013.000	Hindistan	2.151.000	Hindistan	2.217.000
5	Rusya Federasyonu	1.902.900	Rusya Federasyonu	1.970.800	Rusya Federasyonu	2.032.500
6	Meksika	1.787.942	Meksika	1.892.140	Meksika	1.900.608
7	Brezilya	1.569.464	Brezilya	1.604.143	Brezilya	1.606.500
8	Fransa	1.038.000	Fransa	1.016.400	Fransa	988.800
9	Almanya	901.000	Almanya	887.000	Endonezya	945.750
10	Türkiye	810.000	Endonezya	850.318	Almanya	868.000
11	Tayland	807.263	Tayland	793.500	Tayland	842.000
12	Endonezya	783.000	İspanya	668.685	İspanya	735.048
13	İtalya	686.100	Türkiye	660.940	Türkiye	722.182
14	Hollanda	668.000	Hollanda	657.000	İtalya	692.550
15	İspanya	658.421	İtalya	656.770	Ukrayna	656.614
16	İngiltere	586.200	İngiltere	585.789	Hollanda	635.000
17	Ukrayna	505.288	Ukrayna	553.829	İngiltere	569.835
18	Polonya	423.745	Polonya	449.308	Polonya	496.200
19	Kanada	372.390	Kanada	385.330	Kanada	391.540
20	Güney Afrika	318.000	Güney Afrika	329.950	Romanya	354.653
21	Romanya	285.540	Romanya	323.902	Güney Afrika	340.000
22	Belçika	194.200	Belçika	212.550	Belçika	196.080
23	Çek Cumhuriyeti	187.973	Çek Cumhuriyeti	192.168	Macaristan	192.713
24	Beyaz Rusya	184.445	Macaristan	184.210	Beyaz Rusya	163.960
25	Macaristan	179.603	Beyaz Rusya	176.191	Çek Cumhuriyeti	157.830
26	Avustralya	143.000	Avustralya	141.000	Avustralya	140.000

Kaynak:<http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenen bilgilerle Excel'de yapıp aynen alınmıştır , 19-02-2006.

Tablo 2: Dünya'da Yumurta Üretiminde İlk 20 Ülke (Ton) (Devamı)

	2003		2004		2005	
	Ülkeler	Yumurta Üretimi	Ülkeler	Yumurta Üretimi	Ülkeler	Yumurta Üretimi
1	Çin	26.446.908	Çin	27.612.490	Çin	28.674.390
2	ABD	5.180.200	ABD	5.278.300	ABD	5.329.600
3	Japonya	2.530.372	Japonya	2.475.163	Hindistan	2.492.000
4	Hindistan	2.371.000	Hindistan	2.464.000	Japonya	2.465.000
5	Rusya Federasyonu	2.044.500	Rusya Federasyonu	2.005.000	Rusya Federasyonu	2.067.000
6	Meksika	1.872.532	Meksika	1.906.476	Meksika	1.906.476
7	Brezilya	1.609.500	Brezilya	1.619.500	Brezilya	1.619.500
8	Fransa	995.900	Fransa	1.040.226	Endonezya	1.056.270
9	Endonezya	973.590	Endonezya	1.030.590	Fransa	1.045.000
10	Tayland	857.857	Almanya	798.000	Türkiye	830.000
11	Almanya	814.000	Türkiye	770.000	Almanya	798.000
12	Türkiye	791.674	İtalya	705.000	Ukrayna	726.500
13	İspanya	768.931	İspanya	700.550	İspanya	725.500
14	İtalya	707.600	Tayland	698.360	İtalya	700.000
15	Ukrayna	657.400	Ukrayna	683.600	Tayland	694.000
16	İngiltere	568.610	Hollanda	595.000	Hollanda	595.000
17	Polonya	509.723	İngiltere	568.225	İngiltere	567.900
18	Hollanda	463.000	Polonya	514.281	Polonya	520.000
19	Kanada	392.780	Romanya	404.615	Romanya	405.600
20	Romanya	362.710	Kanada	376.560	Kanada	376.560
21	Güney Afrika	328.000	Güney Afrika	340.000	Güney Afrika	340.000
22	Macaristan	194.849	Belçika	230.368	Belçika	210.000
23	Belçika	194.300	Macaristan	183.500	Macaristan	180.200
24	Beyaz Rusya	157.819	Avustralya	168.000	Beyaz Rusya	179.630
25	Avustralya	151.000	Beyaz Rusya	165.410	Avustralya	170.000
26	Çek Cumhuriyeti	150.925	Çek Cumhuriyeti	140.093	Kazakistan	139.100

Kaynak: <http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenen bilgilerle Excel'de yapıp aynen alınmıştır , 19-02-2006.

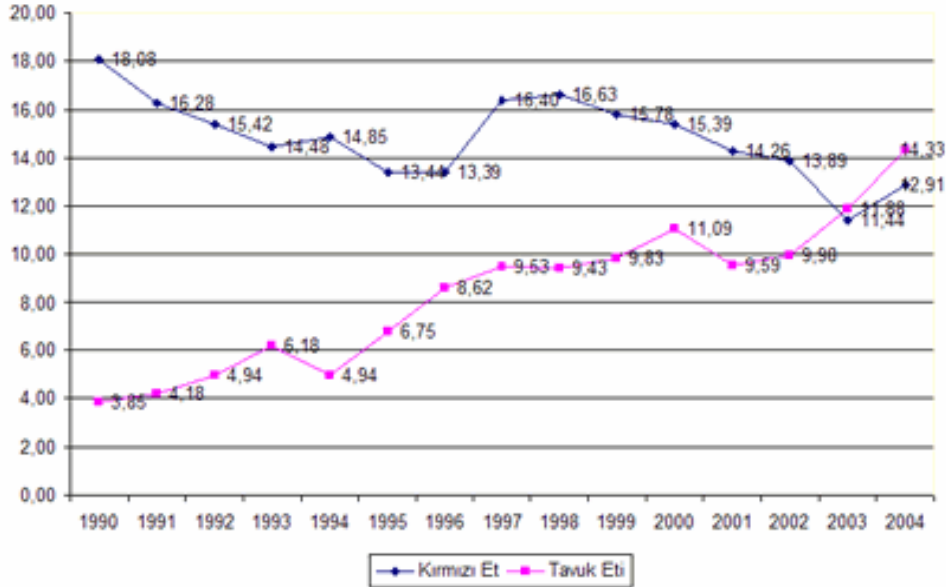
4.3 Türkiye'de Kanatlı Sektörünün Ülke Ekonomisi İçindeki Yeri; Tavuk Eti ve Yumurta Açısından Bir Bakış

Türkiye'nin tavuk ve yumurta üretiminde gelişme gösterdiğini görmekle birlikte ekonomi içindeki büyüklüğü açısından irdelenmesi yerinde olacaktır. Bu nedenle konu akışı, tavuk eti ve yumurta üretim ve/veya tüketiminin; kapasite, ihracat-ithalat ve üretim kalitesi şeklinde ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Türkiye'de kırmızı et üretiminin giderek gerilemesi sonucu ortaya çıkan hayvansal protein açığı, tavuk ve hindi eti üretiminin artışı ile dengelenebilmiştir.

Kanatlı eti üretimi ülkemiz insanların dengeli beslenmeleri için stratejik bir ürün haline gelmiştir. Şekil-5'de bu durumu tarihsel süreç içinde net olarak göstermektedir.

Şekil 5: Kişi Başına Kırmızı Et ve Kanatlı Eti Tüketimi Kg/Yıl

Kaynak: YILDIZ, Ahmet, "Türkiye'de Tavukçuluk Sektörü ve Köy Tavukçuluğu Açısından Kuş Gribi", www.atauni.edu.tr/fakulteler/veteriner/duyurular/Tavukculuk.doc, 02-02-2006.

Şekil-5'de de görülmekte olduğu gibi fert başına kanatlı eti tüketimi 1994 yılından 2000'e kadar %126 artarak 11.1 kg'a ulaşmıştır. 2001 ve 2002 yıllarında fert başına tüketim ne yazık ki 9,5-10 kg'lara düşmüştür. 2004 yılında tüketim 14 kg'ı aşmıştır. Oysa 2004 yılında kişi başına tüketim, AB'de 22,7, ABD'de 53,7, İsrail'de 66,7 Kg'dır (8).

Yumurta tüketiminde ise, 1990'da fert başına 139 adet, 1998'de 177 adet iken, 2002 yılında 111 adede düşmüştür. 2003 yılında tüketim 137 adede yükselmiş, 2004 yılında tekrar 115 adede gerilemiştir.

Yukarıda değinilen konularda bahsedilen tavuk eti ve yumurta üretimi rakamlarının gerçekleştirilmesinde yaklaşık 10.000 adet broiler (etlik tavuk) işletmesi ile 5.000 adet yumurta işletmesi söz konusudur. Bu işletmeler ile birlikte sektörle ilgili esnaf, yem, ilaç, yan sanayi, nakliye, pazarlama dahil çalışan insan sayısı yaklaşık 2 milyon kişi olmakla birlikte sektörün toplam cirosu 2,5-3 milyar dolardır (9).

Bu büyüklükteki bir sektörün üretim kapasitesi hakkında şu bilgileri vermek de yerinde olacaktır: 2004 yılında, kesilen tavuk adedi yaklaşık 600 milyon, üretilen

toplam tavuk eti miktarı(Damızlık ve yumurta tavuk eti hariç) yaklaşık 941 bin tondur. Buna göre, 1990 yılına kıyasla kesilen hayvan sayısı 3,6 kat, üretilen tavuk eti ise 4,4 kat artmıştır.

Türkiye'nin günlük kesim kapasitesi çift vardiyada 5.000 Ton, yıllık kesim kapasitesi de yaklaşık 1.500.000 Ton'dur. Buna göre, kesimhane ve yetiştirme kümeslerinde 2004 yılı kapasite kullanım oranı yaklaşık %70'dir.

1997 yılında 36 milyon adet olan yumurtacı civciv üretimi, 1999'da 21 milyon adede düşmüş, 2004 yılında 32 milyona çıkmıştır. Yumurtacı Damızlık kuruluşların bir kısmı üretimden tamamen çekilmiş, diğerleri kapasite küçültmüştür. Kümes kapasite kullanımı 2000 yılında %40'lara kadar gerilemiştir. 2004 yılı kapasite kullanımı yaklaşık %55 olmuştur. Plansızlık ve krizlerin olması yumurta üretiminde dalgalanmalara yol açtığı şekil-3'de de anlatılmıştı (10).

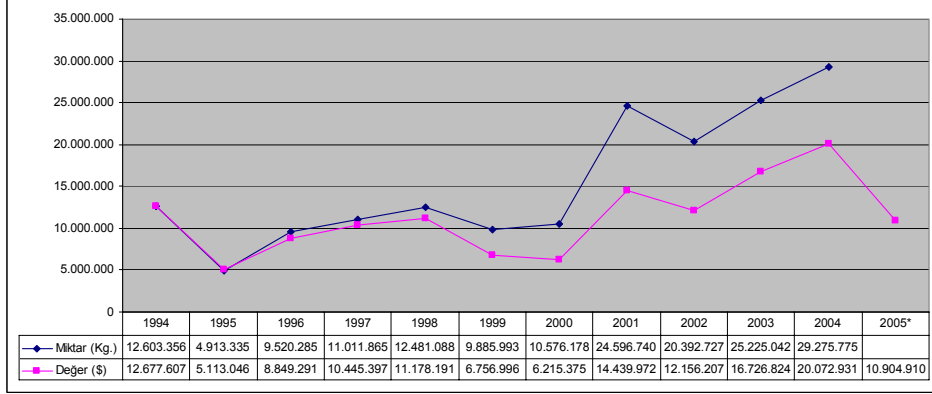
Broiler (etlik tavuk) üretiminde yaygınlaşan entegrasyon üretimin %85-90'ını sözleşmeli sistem içinde gerçekleştirmekte ve modern kesimhanelerde kesilen piliçler, entegre çalışan firmalar aracılığı ile pazara sunulmaktadır. Pazara sunulan yurtiçi tavuk eti satışının %75'ini bütün tavuk, %25'ini parça tavuk eti oluşturmaktadır. Parça tavuk eti satışının %73'ü butgöğüs, %11'i taşlık, %6'sı boyun, %6'sı kanat ve %4'ü fileto şeklinde gerçekleştirilmektedir (11).

Kanatlı eti üretimi ilkel usullerle yapılmaktayken 1985'li yıllardan sonra kalite anlayışı gelişerek modern sistemlerle kesim ve işleme yapılmaya başlanmıştır. Bu sayede hem ürün çeşitliliği ve kalitesi yükselmiş, hem de tavuk etinin katma değeri artmıştır.

TS. 2409 tavuk gövde eti (karkas), TS 4018 hindi eti, TS 1068 tavuk yumurtası, TS12325 tavuk butu ve TS12327 tavuk kanadı standartları yürürlükte olup Türkiye'de uygulanan standartlardandır (12). Bugün pek çok tavuk ve hindi eti üreticisi firma AB Gıda ve veterinerlik Ofisinin yaptığı denetim sonrası AB Standartlarına uygunluk belgesi almıştır. AB Halk Sağlığı ve Tüketiciyi Koruma (SANCO) teşkilatı Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesinde Türkiye'nin "Kalıntı izleme planı"nın onaylanması ve AB'nin ithalat yapabileceği 3. ülkeler listesine ülkemizin ilave edilmesini önerme kararı almıştır. Bu karar Eylül ayı içerisinde üye ülke temsilcilerinden müteşekkil Gıda Zinciri ve Hayvan Sağlığı Daimi Komitesi'nde görüşülerek onaylandıktan sonra AB resmi gazetesinde yayınlanarak tahminen Ekim 2005 de yürürlüğe girecektir. 2005 yılının son çeyreğinde AB ülkelerine piliç ve hindi eti ihracatı yapılabilecek gelişmenin sağlanması, 2006 yılında Türkiye'ye kanatlı eti ithal kotası tahsis edilmesi beklenmektedir (13).

Son olarak, ülkemiz tavukçuluk sektörünün ihracat ve ithalatı ile Türk ekonomisine katkısının ne olduğu üzerinde de durulması gerekir. Bu nedenle şekil-6'yı incelemekte fayda vardır.

Şekil 6: Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Beyaz Et İhracatı

Kaynak: CİVANER, Emine Çiğdem, “Beyaz Et”, İGEME-2005, s:2 ‘den derlenen bilgilerle yapılmıştır.

Şekil-6’ya bakacak olursak, 2002 yılında miktar ve değerce düşüş gösteren kanatlı et ihracatımız 2003 yılında 37.6 ve 2004 yılında ise bir önceki yıla göre %20 artış göstermiş ve son 10 yılın miktar ve değerce en yüksek ihracatı gerçekleştirilmiştir.

2004 yılında kanatlı eti ihracatı yaklaşık 12.000 ton, ayak ve sakatat dahil 29.000 tondur.

2005 yılının ilk 7 ayında sonuçları 20 bin ton kanatlı eti, 10 bin ton ayak olmak üzere toplam 30 bin ton ihracat yapılmıştır. Kanatlı eti ihracatındaki bu gelişmede iç pazar fiyatlarındaki aşırı düşüşün büyük payı vardır. Bilindiği üzere kuş gribi nedeniyle fiyatlar bir hayli düşmüştü.

Mevcut kanatlı et ihracatımız içinde en çok tavuk ayağı, %65’lik tüm tavuk (taze/soğutulmuş), but ve but parçaları, sakatat (karaciğer), %70’lik tüm tavuk ve dondurulmuş formlar (ileri işlenmiş çeşitli tavuk / hindi et parçaları fast food ve hazır gıda olarak tüketime sunulan) önemli kalemleri oluşturmaktadır.

1998 yılında 616 milyon adet olan sofralık yumurta ihracatı 2001 yılında 285 milyon adede, 2002 yılında da 30 milyon adede gerilemiştir. 2004 yılında yaklaşık 51 milyon adedi kuluçkalık, 124 milyon adet sofralık olmak üzere toplam 175 milyon adet yumurta ihracatı olmuştur.

2005 yılında piliç eti fiyatlarındaki aşırı dalgalanma ve üretimin tamamının satılamaması üzerine entegrasyonlarla yumurta damızlıkçuları 5 hafta süreli iki parti halinde toplam 26 milyon adet kuluçkalık yumurtayı ihraç etmek suretiyle piliç eti arzını düşürmüşlerdir. Bu kampanyanın yılsonuna kadar devam etmesi üzerinde çalışmalar yapılmaktadır (14).

Ülkeler bazında sözkonusu sektörün son yıllarda yaptığı ihracatın miktar ve değerleri tablo-3'de verilmektedir.

Genel olarak Uzak Doğu, Ortadoğu, Kafkas ülkeleri ve Balkanlar bu ürün grubunda ihracatımızın yoğunlaştığı bölgelerdir. 2004 yılı verilerine göre toplam kanatlı et ihracatımızın miktar ve değerce %98'i ihracat yaptığımız ilk 15 ülkeye gerçekleştirilmiştir. 2004 yılı itibariyle en önemli pazarlarımız Çin Halk Cumhuriyeti, Makedonya, Azerbaycan ve Hong Kong olmuştur. 2004 yılında toplam kanatlı ihracatının %28.4'lük kısmı sadece Çin Halk Cumhuriyeti'ne gerçekleştirilmiştir. Çin 'e ağırlıklı olarak tavuk ayağı ihracatı yapılmaktadır. İkinci sırayı ise %18.5'lik pay ile Makedonya almaktadır.

Miktar bazında ; 2004 yılı verileri 2003 yılı ile kıyaslandığında ihracatımızın Hong Kong'a %30; Azerbaycan'a % 62 , KKTC'ye % 129 , Irak 'a ise % 126 oranında artmış olduğu görülmektedir (CİVANER, 2005: 2).

Dünya tavuk eti ithalatının 1/3'ü yakın komşularımızca yapılmasına rağmen (Orta Doğu ülkeleri, Rusya Fed. ve Türk Cumhuriyetleri), bu ihracatta Türkiye'nin payı %0.1'in altında kalmaktadır. Fakat, dünya tavuk eti ihracatında AB'nin % 17 ve ABD'nin % 46.3'lik paya sahip olduğu görülmektedir. Hatta, ülkemize yakın pek çok pazarda ülkemiz malesef bir varlık gösterememektedir.

Bu durum türk tavukçuluk sektörünün sıkıntı ve çözüm önerileri kısmında irdelenecektir.

FAO verilerine göre Tavuk eti ihracatında 2000-2004 yılları arasında Türkiye'nin diğer ülkelere göre miktar(ton) ve değer (\$) olarak konumuna bakmakta fayda vardır.

Tablo 3: Türkiye'nin Ülkeler İtibariyle Beyaz Et İhracatı (Kazanç:\$)

Ülkeler	2000		2001		2002	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
Çin	7.590.724	2.928.791	8.349.050	3.667.957	9.811.900	3.785.547
Makedonya	1.525	3.532	1.650.569	1.382.512	839.144	839.703
Azerbaycan	1.331.458	1.806.790	3.899.306	3.706.921	3.794.331	3.764.714
Hong-Kong	1.104.840	418.923	3.563.493	1.415.609	3.579.240	1.327.550
Irak						
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	265.456	570.431	3.974.246	1.368.498	246.937	602.450
Türkmenistan	673	4.971			54.995	74.061
Ege Serbest Böl.	15.294	34.044	33.430	47.170	18.049	30.817
Suudi Arabistan			14.000	8.400		
Ukrayna						
Bulgaristan			1.555.341	1.212.101	661.193	449.584
Mersin Serbest Böl.	142	599				
Kuveyt			5	36	597	3.889
Özbekistan	167.124	239.146	255.062	342.004	238.573	266.892
Almanya	13	24	96	81		
Ara Toplam	10.477.246	6.007.227	23.294.503	13.151.208	19.244.959	11.145.207
Toplam		6.215.375		14.439.972		12.156.207

Kaynak: CİVANER, Emine Çiğdem, "Beyaz Et", İGEME-2005, s:3.

Tablo 3: Türkiye'nin Ülkeler İtibariyle Beyaz Et İhracatı (Kazanç:\$) (Devamı)

Ülkeler	2003		2004	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer
Çin	12.241.620	5.765.094	12.292.000	5.703.350
Makedonya	2.330.918	2.804.951	2.409.635	3.732.913
Azerbaycan	1.972.569	2.148.171	3.208.731	2.821.838
Hong-Kong	4.751.504	1.868.144	6.171.914	2.565.565
Irak	650.837	744.984	1.472.677	1.787.025
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	226.846	570.818	518.849	1.068.989
Türkmenistan	60.989	87.632	604.668	347.890
Ege Serbest Böl.	128.757	283.558	108.238	289.915
Suudi Arabistan	138.731	345.141	114.569	280.831
Ukrayna			538.000	274.774
Bulgaristan	459.880	217.505	700.537	244.854
Mersin Serbest Böl.			160.000	193.337
Kuveyt	57.165	119.167	55.790	175.867
Özbekistan	469.372	350.170	528.090	162.523
Almanya	59.700	129.256	60.024	135.959
Ara Toplam	23.489.188	15.305.335	28.883.699	19.649.671
Toplam		16.726.824		20.072.931

Kaynak: CİVANER, Emine Çiğdem, "Beyaz Et", İGEME-2005, s:3.

Tablo 4: Tavuk Eti İhracatında 2000-2004 Yılları Arasında Türkiye'nin Yeri (Ton)

Tavuk Eti İhracat (Ton)	2000		2001		2002		2003		2004
1 ABD	2.613.621	ABD	2.794.692	ABD	2.335.881	ABD	2.448.716	Brezilya	2.424.520
2 Brezilya	906.753	Brezilya	1.249.288	Brezilya	1.599.923	Brezilya	1.922.042	ABD	2.343.294
3 Hong-Kong	775.005	Hong Kong	660.621	Hollanda	619.687	Hollanda	584.787	Hollanda	515.473
4 Hollanda	581.063	Hollanda	586.628	Hong-Kong	552.805	Hong-Kong	492.196	Fransa	343.872
5 Fransa	415.059	Fransa	370.122	Fransa	373.326	Fransa	362.757	Belçika	337.864
6 Çin	373.682	Çin	361.060	Tayland	330.381	Tayland	343.496	İngiltere	189.578
7 Belçika	268.551	Tayland	309.543	Belçika	306.402	Belçika	296.522	Almanya	163.481
8 Tayland	240.905	Belçika	286.498	Çin	288.125	Çin	235.926	Hong-Kong	128.705
9 İngiltere	109.337	İngiltere	129.332	İngiltere	153.488	Almanya	187.649	Danimarka	121.935
10 Danimarka	107.403	Danimarka	108.875	Almanya	144.312	İngiltere	184.205	Çin	99.096
11 Almanya	97.883	Almanya	98.270	Danimarka	115.275	Danimarka	113.903	Arjantin	64.669
12 Kanada	59.556	Kanada	68.145	Kanada	83.017	Kanada	68.754	Kanada	63.768
13 İspanya	48.345	İspanya	50.933	İtalya	55.322	İtalya	52.030	Polonya	63.150
14 Macaristan	38.380	İtalya	44.420	İspanya	44.967	İspanya	51.134	İtalya	57.350
15 Polonya	30.539	Macaristan	43.038	Macaristan	38.720	Arjantin	40.348	İspanya	49.854
16 İtalya	28.874	Polonya	41.975	Arjantin	27.389	Polonya	37.281	Şili	42.238
17 Estonya	18.307	Şili	23.361	İrlanda	21.737	Macaristan	36.822	Macaristan	36.871
18 İrlanda	17.855	İrlanda	22.654	Türkiye	19.260	Türkiye	24.193	Türkiye	28.594
19 Arjantin	16.616	Türkiye	21.076	Şili	17.652	İrlanda	20.773	Tayland	26.548
20 Suudi Ara.	16.610	Avustralya	20.367	Avustralya	16.853	Şili	19.190	Çek Cum.	18.562
21 Avustralya	14.127	Arjantin	17.171	Litvanya	11.314	Avustralya	15.778	İrlanda	16.439

Kaynak: <http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenen bilgilerle Excel'de yapıp aynen alınmıştır , 19-02-2006.

Tablo 4: Tavuk Eti İhracatında 2000-2004 Yılları Arasında Türkiye'nin Yeri (Ton) (Devamı)

Tavuk Eti İhracat (Ton)	2000		2001		2002		2003		2004
22 Şili	13.457	Suudi Arabistan	15.357	Polanya	10.718	Beyaz Rusya	15.580	Avusturya	14.474
23 İran	7.211	İran	9.719	Avusturya	10.292	İran	13.887	İran	13.880
24 Güney Afrika	6.393								
25 Beyaz Rusya	6.000								
26 Yunanistan	5.485								
27 İsveç	4.999								
28 Bulgaristan	4.988								
29 Ekvator	4.849								
30 Çek Cumhuriyeti	4.536								
31 El Salvador	4.391								
32 Avusturya	4.268								
33 Türkiye	3.659								

Kaynak: <http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenen bilgilerle Excel'de yapıp aynen alınmıştır , 19-02-2006.

Tablo 5: Tavuk Eti İhracatında 2000-2005 Yılları Arasında Türkiye'nin Yeri (Kazanç)

Tavuk Eti İhracat (1.000\$)										
		2000		2001		2002		2003		2004
1	ABD	1.565.402	ABD	1.816.305	ABD	1.359.193	Brezilya	1.709.743	Brezilya	2.493.930
2	Brezilya	805.764	Brezilya	1.291.658	Brezilya	1.335.051	ABD	1.517.377	ABD	1.765.632
3	Hollanda	691.874	Hollanda	791.572	Hollanda	778.413	Hollanda	931.859	Hollanda	935.975
4	Fransa	589.107	Fransa	584.407	Fransa	554.536	Fransa	615.926	Fransa	623.238
5	Çin	542.105	Çin	546.696	Tayland	534.657	Tayland	597.634	Belçika	580.591
6	Hong Kong	507.790	Tayland	538.708	Belçika	392.860	Belçika	466.267	Almanya	331.999
7	Tayland	392.346	Hong Kong	445.402	Çin	369.309	Almanya	362.764	İngiltere	264.103
8	Belçika	350.558	Belçika	403.594	Hong Kong	367.007	Hong Kong	345.633	Danimarka	261.008
9	Almanya	150.098	Danimarka	177.847	Almanya	225.856	Çin	290.140	Polonya	142.164
10	Danimarka	146.944	Almanya	158.690	Danimarka	174.457	Danimarka	213.667	Çin	123.774
11	İngiltere	132.759	İngiltere	150.009	İngiltere	144.060	İngiltere	201.788	Hong Kong	106.360
12	İspanya	73.211	Polonya	128.687	İtalya	78.734	İtalya	91.013	Macaristan	106.010
13	Polonya	71.608	Macaristan	83.533	Macaristan	74.330	Macaristan	86.132	İtalya	104.421
14	Macaristan	67.837	İspanya	76.818	İspanya	62.472	İspanya	82.748	İspanya	81.495
15	İtalya	44.686	İtalya	65.489	Kanada	61.898	Polonya	69.754	Kanada	81.237
16	Kanada	41.256	Kanada	57.683	İrlanda	25.716	Kanada	59.377	Şili	76.350
17	Suudi Arabistan	26.421	İrlanda	30.742	Şili	22.410	Arjantin	32.403	Arjantin	55.642
18	İrlanda	23.303	Şili	28.263	Polonya	21.147	Şili	30.517	Tayland	43.507

Kaynak: <http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenen bilgilerle Excel'de yapıp aynen alınmıştır , 19-02-2006.

Tablo 5: Tavuk Eti İhracatında 2000-2005 Yılları Arasında Türkiye'nin Yeri (Kazanç) (Devamı)

		2000		2001		2002		2003		2004
19	Bulgaristan	18.288	Suudi Arabistan	24.722	Avusturya	18.515	İrlanda	29.512	Çek Cumhuriyeti	40.218
20	Şili	13.832	Bulgaristan	20.547	Bulgaristan	17.134	Avusturya	27.764	Bulgaristan	33.945
21	Estonya	10.405	Avusturya	15.942	Arjantin	16.800	Beyaz Rusya	20.681	Avusturya	33.241
22	Avustralya	9.977	Türkiye	13.968	Suudi Arabistan	14.133	Slovenya	15.985	İrlanda	31.336
23	Avusturya	9.166	Slovenya	12.311	Çek Cumhuriyeti	11.755	Türkiye	15.269	Slovenya	23.396
24	Arjantin	8.530	Avustralya	12.006	Türkiye	11.176	Çek Cumhuriyeti	14.459	Beyaz Rusya	19.681
25	Beyaz Rusya	7.000							Türkiye	18.865
26	Güney Afrika	6.668								
27	Çek Cumhuriyeti	6.556								
28	Yunanistan	6.427								
29	El Salvador	6.416								
30	Türkiye	5.977								

Kaynak: <http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenen bilgilerle Excel'de yapıp aynen alınmıştır , 19-02-2006.

Tablo-4 ve 5 excel'den direkt olarak aktarılmış olup, Türkiye'nin diğer tavuk eti üretim ve satışında önde gelen ülkeleriyle karşılaştırılması vardır. Ancak, bu tablolara daha dikkatli bakılması gerekmektedir. Eğer, sözkonusu tablolara her bir ülke bazında miktar ve değer olarak aynı anda bakılırsa çok önemli bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu durumu, tablo-4 ve 5'i farklı açıdan gösteren tablo 6 ile mümkün olmaktadır.

Tablo 6: Tavuk Eti İhracatında Seçilmiş Bazı Ülkelerin Dünya Pazarından Miktar (Ton) ve Kazanç (\$) Olarak Aldıkları Pay

	ABD		Brezilya		Çin		Hollanda	
	Miktar (Ton)	Değer (\$)	Miktar (Ton)	Değer (\$)	Miktar (Ton)	Değer (\$)	Miktar (Ton)	Değer (\$)
2000	0,3795	0,2450	0,1316	0,1261	0,1125	0,0848	0,0844	0,1083
2001	0,3755	0,2392	0,1678	0,1701	0,0888	0,0720	0,0788	0,1042
2002	0,3196	0,1995	0,2189	0,1959	0,0756	0,0542	0,0848	0,1142
2003	0,3181	0,1902	0,2497	0,2143	0,0639	0,0364	0,0760	0,1168
2004	0,3317	0,2066	0,3317	0,2918	0,0176	0,0145	0,0705	0,1095

Kaynak:<http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenerek yapılmıştır, 19-02-2006.

Tablo 6: Tavuk Eti İhracatında Seçilmiş Bazı Ülkelerin Dünya Pazarından Miktar (Ton) ve Kazanç (\$) Olarak Aldıkları Pay (Devamı)

	Fransa		Türkiye	
	Miktar (Ton)	Değer (\$)	Miktar (Ton)	Değer (\$)
2000	0,0603	0,0922	0,0005	0,0009
2001	0,0497	0,0770	0,0028	0,0018
2002	0,0511	0,0814	0,0026	0,0016
2003	0,0471	0,0772	0,0031	0,0019
2004	0,0471	0,0729	0,0039	0,0022

Kaynak:<http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenerek yapılmıştır, 19-02-2006.

Tablo-6'da, tablo-4 ve 5'de sunulan istatistiklerin farklı bir şekilde sunumu vardır. Tavuk eti ihracatında seçilmiş önemli bazı ülkelerin, dünya pazarından aldıkları paylar gösterilmiştir. Tablo-6'ya göre (Almanya (15) tabloya dahil edilmemesine rağmen burada değinilmiştir);

- 2004 yılı itibariyle Almanya'nın miktar ve değer olarak ihracat payları; miktar (ton) olarak %2,2 ve değer (\$) olarak %3,8
- 2004 yılı itibariyle ABD ve Brezilya'nın miktar olarak payları miktar (ton) olarak aynı iken (%33), değer (\$) olarak ABD'nin %20,6 Brezilya'nın ise %29
- 2004 yılı itibariyle Hollanda'nın miktar ve değer olarak ihracat payları sırasıyla; %7 ve %10,9
- ve son olarak, 2004 yılı itibariyle Türkiye'nin miktar ve değer olarak ihracat payları sırasıyla; %0,39 ve %0,22 dir.

Tablo 7: Seçilmiş Bazı Ülkelerin Tavuk Eti İhracatının Miktar ve Kazanç Olarak İncelenmesi

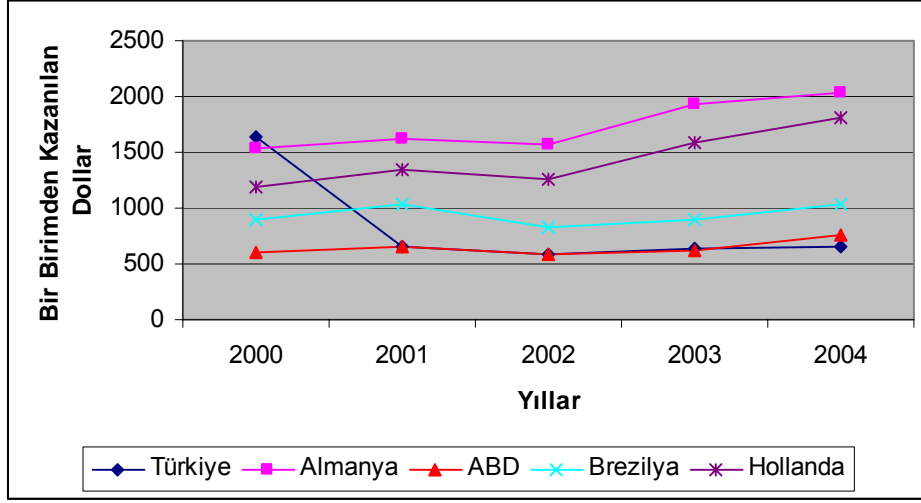
Türkiye'nin Tavuk Eti İhracatının miktar ve değer olarak incelenmesi					
	2000	2001	2002	2003	2004
Miktar	3.659	21.076	19.260	24.193	28.594
Değer	5.977.000	13.968.000	11.176.000	15.269.000	18.865.000
Değ/Mik	1633,50642	662,744354	580,26999	631,132972	659,753795
Almanya'nın Tavuk Eti İhracatının miktar ve değer olarak incelenmesi					
	2000	2001	2002	2003	2004
Miktar	97.883	98.270	144.312	187.649	163.481
Değer	150.098.000	158.690.000	225.856.000	362.764.000	331.999.000
Değ/Mik	1533,44299	1614,83667	1565,0535	1933,20508	2030,81092
ABD'nin Tavuk Eti İhracatının miktar ve değer olarak incelenmesi					
	2000	2001	2002	2003	2004
Miktar	2.613.621	2.794.692	2.335.881	2.448.716	2.343.294
Değer	1.565.402.000	1.816.305.000	1.359.193.000	1.517.377.000	1.765.632.000
Değ/Mik	598,939938	649,912405	581,87596	619,662305	753,482918
Brezilya'nın Tavuk Eti İhracatının miktar ve değer olarak incelenmesi					
	2000	2001	2002	2003	2004
Miktar	906.753	1.249.288	1.599.923	1.922.042	2.424.520
Değer	805.764.000	1.291.658.000	1.335.051.000	1.709.743.000	2.493.930.000
Değ/Mik	888,625679	1033,91532	834,447033	889,545078	1028,62835
Hollanda'nın Tavuk Eti İhracatının miktar ve değer olarak incelenmesi					
	2000	2001	2002	2003	2004
Miktar	581.063	586.628	619.687	584.787	515.473
Değer	691.874.000	791.572.000	778.413.000	931.859.000	935.975.000
Değ/Mik	1190,70393	1349,35939	1256,13899	1593,50157	1815,75951

Kaynak: <http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenerek yapılmıştır, 19-02-2006.

Tablo-6 ve sonrasındaki açıklamalardan da farkına varılacağı üzere Almanya ve Hollanda'da kazanç yüzdesi, miktar yüzdesinin üstündedir. Yani, Almanya ve Hollanda miktar olarak daha az tavuk eti satmakta ama kazanç olarak daha fazla kazanmaktadır.

Bu durum sözkonusu olabilir mi? İşte bu sebeble, tablo-4 ve 5'den aşağıdaki tablo-7 ve tablo-7'ye bağlı olarak şekil-7'yi çıkartmak uygun görülmüştür.

Şekil 7: Birim Miktardan Elde Edilen Kazanç (Kazanç/Miktar Oranı)

Kaynak: <http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenerek yapılmıştır, 19-02-2006.

Tablo-7'deki durum net olarak Şekil-7'de görülmektedir. Almanya ve Hollanda birim miktarda en fazla kazanç sağlayan ülkelerdir. Türkiye ise bir Almanya veya Hollanda olma yolundayken yaşanan krizler ve plansız üretim, fiyat dalgalanmaları yaratarak, sektörü yıpratmaktadır.

Yumurta ihracatını da aynı şekilde incelemekte fayda vardır.

Tablo 8: Yumurta İhracatında 2000-2004 Yılları Arasında Türkiye'nin Yeri (Ton)

Sıra	Ülkeler	2000	Ülkeler	2001	Ülkeler	2002
1	Hollanda	295.645	Hollanda	318.613	Hollanda	264.611
2	Belçika	76.228	Malezya	75.887	Malezya	115.222
3	Almanya	66.514	Belçika,	74.489	Belçika	86.216
4	Çin	64.997	Almanya	67.165	Çin	83.938
5	ABD	64.582	ABD	62.553	Almanya	68.525
6	Malezya	55.638	Çin	58.121	İspanya	61.125
7	İspanya	47.775	İspanya	42.131	ABD	60.886
8	Fransa	43.900	Fransa	40.690	Fransa	43.348
9	İran	38.751	Beyaz Rusya	38.766	Beyaz Rusya	30.803
10	Beyaz Rusya	36.975	İran	32.847	İran	18.600
11	Danimarka	13.405	Türkiye	18.522	Hindistan	15.128
12	Hindistan	11.344	Hindistan	10.486	Güney Afrika	10.598
13	Rusya Federasyonu	9.846	Ekvator	8.169	İtalya	8.962
14	İngiltere	9.661	İngiltere	7.581	Ekvator	8.501
15	El Salvador	9.569	Endonezya	7.322	Polonya	8.343
16	Suudi Arabistan	7.669	Suudi Arabistan	6.903	İngiltere	8.218
17	Finlandiya	6.006	Finlandiya	6.770	Çek Cumhuriyeti	7.403
18	Ekvator	5.866	El Salvador	5.967	Zimbabve	7.301
19	Tayland	4.979	Rusya Federasyonu	5.582	Rusya Federasyonu	6.965
20	Brezilya	4.394	İtalya	5.548	Suudi Arabistan	6.275
21	Çek Cumhuriyeti	4.310	Moldovya	4.933	Macaristan	5.532
22	Macaristan	4.286	Güney Afrika	4.797	Filandiya	4.350
23	Moldovya	3.621	Macaristan	4.705	İrlanda	3.778
24	Türkiye	3.556	Brezilya	4.330	El Salvador	3.432
39					Turkey	1.594

Kaynak:

<http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agricul>
ture 'dan derlenen bilgilerle Excel'de yapıp aynen alınmıştır , 19-02-2006.

**Tablo 8: Yumurta İhracatında 2000-2004 Yılları Arasında Türkiye'nin Yeri (Ton)
(Devamı)**

Sıra	Ülkeler	2003	Ülkeler	2004
1	Hollanda	192.165	Hollanda	265.288
2	İspanya	99.646	İspanya	103.257
3	Çin	93.181	Çin	86.336
4	Belçika	81.601	Belçika	77.193
5	Almanya	60.899	ABD	72.018
6	ABD	59.580	Almanya	63.044
7	Malezya	57.310	Malezya	54.596
8	Fransa	51.154	Hindistan	48.582
9	Hindistan	42.319	Fransa	39.241
10	İran	33.255	Beyaz Rusya	31.196
11	Beyaz Rusya	29.813	Polonya	28.036
12	Polonya	26.500	Türkiye	10.737
13	İtalya	22.397	Finlandiya	9.840
14	Macaristan	12.764	İngiltere	9.090
15	Tayland	9.365	Rusya Federsyonu	8.605
16	İngiltere	8.699	İtalya	8.011
17	Finlandiya	8.673	Lithuania	7.620
18	Çek Cumhuriyeti	8.295	Çek Cumhuriyeti	7.284
19	Rusya Federasyonu	7.904	Macaristan	6.844
20	Türkiye	7.561	Zimbabve	5.566

Kaynak: <http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenen bilgilerle Excel'de yapıp aynen alınmıştır , 19-02-2006.

Tablo-8 ve 9'a bakılacak olursa, Türkiye'nin yeri miktar ve kazanç olarak istikrarlı görülmemekle birlikte, 2004 yılında hem miktar, hem de kazanç olarak ilk 20 içine girmiştir.

Ancak, tavuk etinde olduğu gibi birim miktarda kazanç incelenecek olursa tablo-10'daki sonuçlar elde edilir. Şekil-8 ise, tablo-10'nun grafik halidir. Şekil-8'de Türkiye'nin istikrarsız durumu diğer ülkelere göre hemen göze çarpmaktadır.

Tabi burada hemen belirtmek gerekir ki; inceleme sonunda yumurtanın birim miktarda kazancı, tavuk etine göre daha fazladır.

Tablo 9: Yumurta İhracatında 2000-2004 Yılları Arasında Türkiye'nin Yeri (Kazanç) (1000\$)

Sıra	Ülkeler	2000	Ülkeler	2001	Ülkeler	2002
1	Hollanda	290.357	Hollanda	258.384	Hollanda	268.973
2	ABD	108.500	ABD	113.808	ABD	111.343
3	Almanya	70.411	Almanya	65.478	Almanya	78.958
4	Fransa	59.154	Belçika	55.913	Belçika	67.097
5	Belçika	58.161	Fransa	47.290	Fransa	58.974
6	Malezya	48.065	Malezya	36.011	İspanya	48.606
7	İspanya	39.032	İspanya	33.837	Malezya	43.034
8	Çin	31.370	Çin	32.602	Çin	36.865
9	Beyaz Rusya	31.151	Beyaz Rusya	26.691	İngiltere	29.632
10	İran	23.139	Endonezya	22.491	Kanada	21.372
11	Kanada	20.075	Türkiye	18.402	Beyaz Rusya	20.328
12	İngiltere	17.190	İngiltere	17.760	Hindistan	13.807
13	Danimarka	15.714	İran	17.425	Macaristan	13.018
14	Hindistan	12.741	Kanada	16.953	İran	9.376
15	Macaristan	9.834	Hindistan	15.111	Zimbabve	8.644
16	El Salvador	9.568	Macaristan	11.795	İtalya	8.355
17	Brezilya	8.438	Kolombiya	9.809	Güney Afrika	7.642
18	Suudi Arabistan	8.371	Brezilya	9.348	Suudi Arabistan	7.225
19	Kolombiya	6.611	Ürdün	8.544	Çek Cumhuriyeti	6.461
20	Rusya Federasyonu	6.108	Suudi Arabistan	7.077	Danimarka	6.223
21	Ürdün	5.761	Danimarka	7.070	Ekvator	5.642
22	Finlandiya	5.036	Ekvator	5.702	İsveç	5.028
23	İsveç	4.744	Finlandiya	5.260	Rusya Federasyonu	4.993
24	Tayland	4.485	İtalya	5.111	Polonya	4.773
25	Çek Cumhuriyeti	4.297	El Salvador	4.975	Brezilya	4.630
26	Türkiye	3.629	Çek Cumhuriyeti	4.293	Ürdün	4.614
27	Ekvator	3.480	Rusya Federasyonu	4.216	İrlanda	4.178
28	Zimbabve	3.314	Güney Afrika	3.897	Kolombiya	4.136
29	İsrail	3.208	Şili	3.565	Viyetnam	3.836
30	Makedonya	3.054	İsveç	3.190	Finlandiya	3.825
31	Portekiz	2.927	Moldovya	3.147	Panama	3.544
32	Güney Afrika	2.764	Panama	3.032	Türkiye	3.044

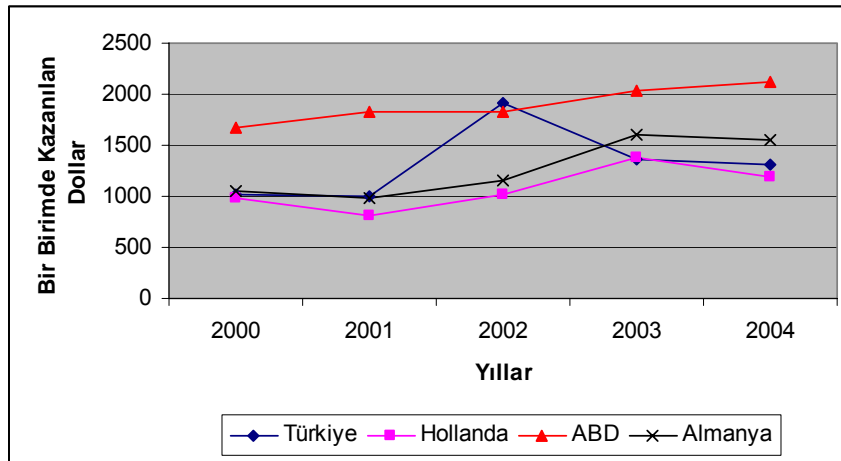
Kaynak: <http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenen bilgilerle Excel'de yapıp aynen alınmıştır , 19-02-2006.

Tablo 9: Yumurta İhracatında 2000-2004 Yılları Arasında Türkiye'nin Yeri (Kazanç) (1000\$) (Devamı)

Sıra	Ülkeler	2003	Ülkeler	2004
1	Hollanda	265.236	Hollanda	313.755
2	ABD	121.035	ABD	152.973
3	İspanya	109.598	Almanya	97.568
4	Almanya	97.312	İspanya	93.331
5	Belçika	95.410	Fransa	81.680
6	Fransa	87.116	Belçika	75.068
7	Çin	43.774	Çin	59.255
8	Malezya	42.825	Malezya	43.702
9	Hindistan	29.912	Hindistan	37.416
10	İtalya	29.403	İngiltere	34.336
11	İngiltere	27.383	Kanada	26.960
12	Macaristan	25.433	Beyaz Rusya	26.553
13	Polonya	24.349	Polonya	24.926
14	Kanada	23.033	Macaristan	19.318
15	Beyaz Rusya	22.031	Türkiye	14.105
16	İran	19.661	Danimarka	13.806
17	Çek Cumhuriyeti	11.197	Çek Cumhuriyeti	10.488
18	Türkiye	10.335	İtalya	10.236

Kaynak: <http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenen bilgilerle Excel'de yapıp aynen alınmıştır , 19-02-2006.

Şekil 8: Birim Miktarda Kazanç (Kazanç/Miktar Oranı)

Kaynak: <http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenerek yapılmıştır, 19-02-2006.

Tablo 10: Seçilmiş Bazı Ülkelerin Yumurta İhracatının Miktar ve Kazanç Olarak İncelenmesi

Türkiye'nin Yumurta İhracatının miktar ve değer olarak incelenmesi					
	2000	2001	2002	2003	2004
Miktar	3.556	18.522	1.594	7.561	10.737
Değer	3.629.000	18.402.000	3.044.000	10.335.000	14.105.000
Değ/Mik	1020,528684	993,521218	1909,66123	1366,882687	1313,681662
Hollanda'nın Yumurta İhracatının miktar ve değer olarak incelenmesi					
	2000	2001	2002	2003	2004
Miktar	295.645	318.613	264.611	192.165	265.288
Değer	290.357.000	258.384.000	268.973.000	265.236.000	313.755.000
Değ/Mik	982,1136836	810,9650265	1016,484575	1380,251346	1182,695787
ABD'nin Yumurta İhracatının miktar ve değer olarak incelenmesi					
	2000	2001	2002	2003	2004
Miktar	64.582	62.553	60.886	59.580	72.018
Değer	108.500.000	113.808.000	111.343.000	121.035.000	152.973.000
Değ/Mik	1680,034685	1819,385161	1828,712676	2031,470292	2124,093977
Almanya'nın Yumurta İhracatının miktar ve değer olarak incelenmesi					
	2000	2001	2002	2003	2004
Miktar	66.514	67.165	68.525	60.899	63.044
Değer	70.411.000	65.478.000	78.958.000	97.312.000	97.568.000
Değ/Mik	1058,589169	974,8827514	1152,251003	1597,924432	1547,617537

Kaynak: <http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture> 'dan derlenerek yapılmıştır, 19-02-2006.

Sözkonusu sektöre yönelik hep ihracattan bahsedildi, ama hiç ithalat sözkonusu edilmedi. Fakat, ithalat sektörün girdileri bakımından son derece önemlidir ve sektörün yumuşak karnı durumundadır. Tüm bunların dışında beyaz et sektörü ürünlerinin Türkiye'de üretilmesine karşın ithalatı az da olsa devam etmektedir.

2004 yılı itibariyle ithalat 16000 dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu, son 6 yılın en düşük değeri olmuştur. İthalata konu olan ürün grubu ise dondurulmuş tavuk olmuştur. Bu durum tablo-11'de sunulmuştur.

Tavuk eti dış ticaretinde ithalat yok denecek kadar azdır. Ancak sektörün ithalat ile temel bağı girdi ithalatı oluşturmaktadır. Yem ve damızlıkların yenilenmesi amacı ile yumurta ve civciv ithalatı, yem ve aşı sektörün temel ithal girdileridir.

Yem fiyatlarında görülen artış maliyet artırıcı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Üretim maliyetinin %70'ini yem bedeli oluşturmaktadır. Yem içinde yer alan soya, mısır, balık unu ve premiksler büyük oranda ithalat yoluyla temin edilen hammaddelerdir. Kanatlı yemlerinde bulunan ithal hammadde oranı %85'lere çıkmaktadır. Ortalama ithal hammadde kullanımı broiler (etlik tavuk) yeminde %70 oranına ulaşabilmektedir (16).

Tablo 11: Türkiye'nin Beyaz Et ve Ürünleri İthalatı

Yıllar	Değer (\$)
1995	92.465
1996	160.196
1997	515.394
1998	74.695
1999	18.232
2000	824.989
2001	182.517
2002	32.267
2003	64.897
2004	16.087

Kaynak: CİVANER, Emine Çiğdem, "Beyaz Et", İGEME-2005, s:3.

Sonuç olarak, modern tesisleri ,ürün çeşitliliği ve uluslararası standartlara uygun üretim metotları ve ürünler göz önüne alındığında Türk kanatlı et sektörünün önümüzdeki yıllarda ihracatını değer olarak arttırmasının yanı sıra ihraç pazarlarının sayısında da artış oluşturmaları beklenmektedir.

5. TÜRK TAVUKÇULUK SEKTÖRÜNDEKİ SIKINTILAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Herşeyden önce, Türkiye yerleşim mozağını bozan her türlü yapılanma ve sanayileşme Türkiye'ye hem maddi hem de manevi pek çok külfet getirmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin yapısına uygun olan tavuk yetiştirme çiftlikleri ile kesimhaneler sözleşme esasıyla birbirleriyle entegre çalışmaktadır. Böyle bir yapı hem tavuk yetiştiricilerini, özellikle de köy tavukçuluğu yapan çiftçileri, işsiz bırakıp göç ettirmemekte, hem de çalışanları kendi alanlarında uzmanlaştırmaktadır. Böylece, kesimhane işletmeleri son derece hijyenik ve modern ortamlarda kesim ve paketleme yapmakta, hatta katma değer yaratacak ürünler geliştirebilmektedirler. Fakat, diğer taraftan tüm bu dallanıp budaklanan beyaz et sektörünün kontrol edilip, ülke çapında planlama yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Nitekim, yukarıda tavuk eti ve yumurta üretimine ilişkin tablo ve şekillerde bu husus belirtilmişti. Özellikle en belirgin olanı şekil-3'de sunulan yumurta üretiminde yaşanmış ve plansızlık, üretim düzeyini çok artırarak uzun süreli bir krizi beraberinde getirmiştir. "Bol olan malın fiyatı düşer" çıkarımı bu sayede tekrar keşfedilmiştir.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının bu konuda ciddi tedbirler alması gerekmektedir. Bakanlığın bu konuda tüm birlik ve dernekleri birleştirici ve organize edici bir liderlikle çalışması, sözkonusu dernek ve birlikleri birer organı gibi kullanması gerekmektedir. Böylece, hem tarımda, hem de hayvancılıkta büyük gelişmeler olabilir.

Örneğin, tavukçuluk sektörünün Türkiye’de gelişmiş olmasına, tesislerinin Avrupadan 20 yıl daha genç olmasına rağmen, sektörün ithalat ile temel bağı girdi ithalatı oluşturmaktadır. Aslında, tavukçuk sektöründe en önemli sorunlardan biri dışa bağımlı olmasıdır. Hayvan materyali, yem, aşı, ve bir çok konuda sektör dışa bağımlıdır. Tavuk eti ve yumurta fiyatlarında ekonomik kriz sonrası yükselmenin temel sebebi budur. Damızlık civcivler yurtdışından gelmektedir. Özellikle İngiliz, İskoç ve Fransız damızlık firmaları tercih edilmektedir. Bu denli dışa bağımlı olarak çalışan bir sektörün yem maddeleri ve damızlık ihtiyacını kendi kaynaklarından sağlayan ABD ve AB ülkeleri ile rekabet gücü zayıftır. Kısacası, yem, damızlık yumurta ve/veya civciv ile aşı, sektörün temel ithal girdileridir. Üretim maliyetinin ortalama %70’ini yem bedeli, yemin %55’ini mısır oluşturmaktadır. Mısırın dış piyasalardaki satış fiyatı 100-110 \$/ton dur. Ülkemiz piyasalarında mısırın fiyatı yaklaşık 230 \$/ton dur. Dış pazarlardan alınan mısırlar ülkemize 130 \$/tona mal olmaktadır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı örneğin, mısır üretimini geliştirici önlemler almaya gitmelidir. Tüm bunların geleceğe göre şekillendirilmesi, kısacası planlanması gerekmektedir. Hatta, gelecek Türkiye nüfusu ve dünya pazarındaki talep (özellikle de yakın bölgeler) ve buna göre gerekli tarım alanları ve bunların işlenmesi için gerekli ziraat elemanı ve hayvancılık için de veteriner ve çiftçi yetiştirilmesi için kollar sıvanmalıdır.

Yukarıda bahsi geçtiği üzere, Dünya tavuk eti ithalatının 1/3’ü yakın komşularımızca yapılmasına rağmen (Orta Doğu ülkeleri, Rusya Fed. ve Türk Cumhuriyetleri), bu ihracatta Türkiye’nin payı %0.1’in altında kalmaktadır. Fakat, dünya tavuk eti ihracatında AB % 17 ve ABD % 46.3 paya sahip olduğu görülmektedir. Hatta, ülkemize yakın pek çok pazarda Türk tavukçuluk sektörü malesef bir varlık gösterememektedir.

Bölgemizde 2003 yılında en fazla piliç eti ithal eden ülkeler şöyle sıralanabilir;

- Rusya Federasyonu . . . . . 1.125 Bin Ton
- Avrupa Birliği . . . . . 390 Bin Ton
- Suudi Arabistan . . . . . 385 Bin Ton
- Birleşik Arap Emirlikleri . . . . 133 Bin Ton

Dünyanın en büyük üç piliç eti ihracatçısı bölgemizdeki ülkelere;

- ABD . . . . . 900-1000 \$/Ton
- BREZİLYA . . . . . 1.000 -1.100 \$/Ton
- Avrupa Birliği . . .1.000-1.100 \$/Ton bedelle piliç eti satmaktadır.

Özellikle Rusya’nın yıllık kanatlı eti ithalatı 1 milyon ton civarında olup, ithalatının çok büyük bir kısmını (700 bin ton gibi) ABD’den yapmaktadır. Hatta, Rusya

2009 yılına kadar ABD'den her yıl 1 milyon ton civarında piliç eti satın almak üzere anlaşma yapmıştır. Bu miktarın her yıl 40 bin ton arttırılacağı da anlaşma maddelerinde yer almaktadır.

Türkiye'nin Rusya'ya kanatlı eti ve yumurta ihracatı yapabilmesi için önce Türkiye'de Şap hastalığı mevcudiyeti nedeniyle Rusya'nın ülkemizden hayvansal ürünlerin ithalatına koymuş olduğu yasağın kaldırması ve Rusya'nın tavuk eti ve yumurta ithalatını için Türkiye'ye kota tanınması gerekmektedir (17).

Tabi ki tüm bu işler ülkesel boyutta yapıldığı için Tarım ve Köyişleri Bakanlığına büyük işler düşmektedir. Devletler boyutunda ikili ticaret anlaşmaları yapılarak tavukçuluk sektörüne pazar yaratılması gerekmektedir.

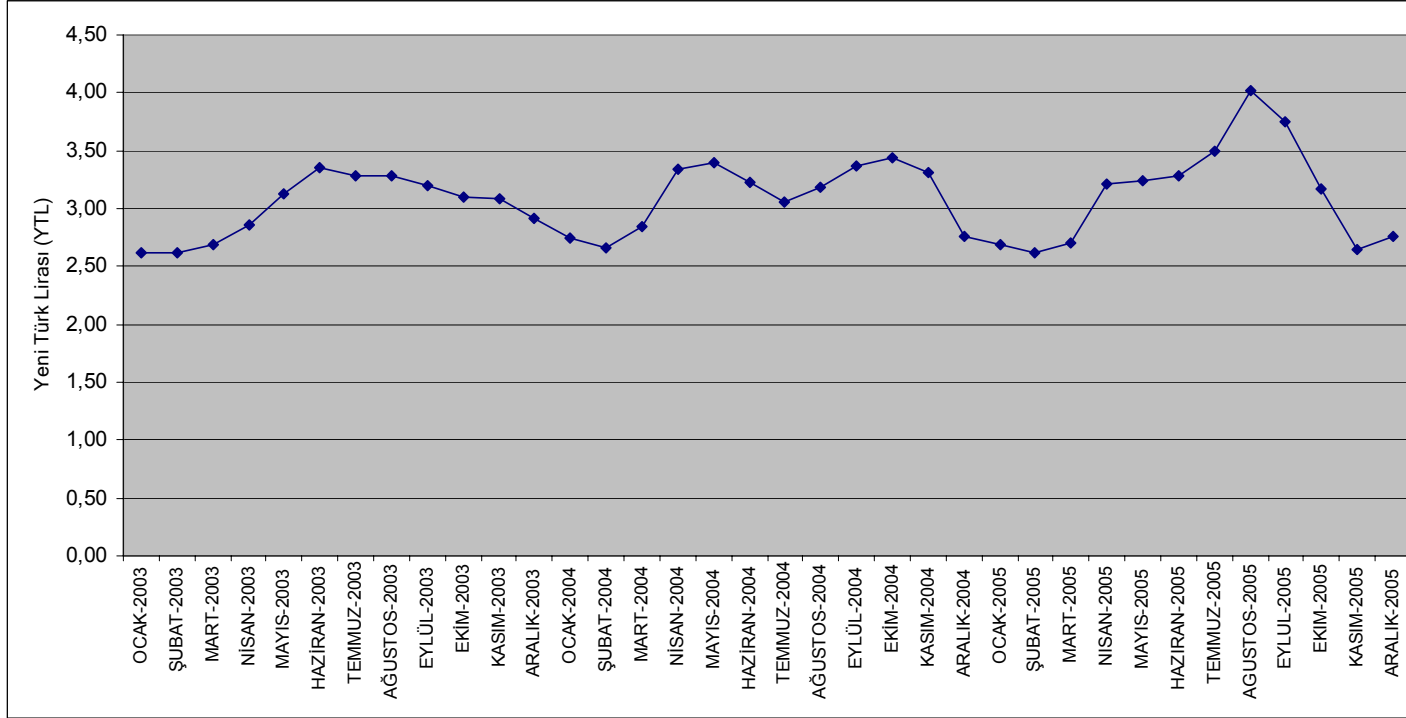
Tüm bunlar yapılmadığı takdirde olacaklar zaten Türkiye'de gerçekleşmektedir. Şekil-9'da Türkiye'de tavuk eti fiyatlarındaki dalgalanmalar net bir şekilde görülmektedir. Türkiye'de yaşanan krizler, üretim fazlalıkları, kur dalgalanmaları nedeniyle artan hammadde fiyatları nedeniyle oluşan dalgalanmalar çok net görülmektedir. Türkiye'de tavuk eti fiyatları ile tüketim arasında yakın ilişki vardır. Tavuk etinin veya yumurta fiyatlarının yüksek olduğu yıllar tüketim de azalmıştır. Kuş gribi sonrası sektördeki bilhassa küçük ölçekli işletmelerin kapanması ile tavuk eti ve yumurtası arzında düşüş yaşanmıştır. Talebin, panik havasının dağılması ile artması, tavuk eti fiyatlarında yükselme yaratmıştır.

Son derece önemli bir diğer husus ise; üretilen tavuk eti ve yumurtaların katma değerlerinin yükseltilmesidir. Bu konuda yukarıda uzunca bahsedildiği için sadece firmaların bu konu üstünde durmalarında önem vardır demekle yetinilecektir.

İlk olarak Manyas'da görülen ve hızla yayılan kuş gribinin de etkileri olmuştur. Kuş gribi çıktıktan 3 ay sonra sektör 200 milyon YTL. zarar etmiştir. Çünkü, kuş gribi öncesinde günde 2 milyon tavuk tüketilirken bu rakam 300 bine kadar inmiştir. Ayrıca, tavukçuluk firmaların stok maliyetleri de ciddi anlamda artmıştır. Tavuk stokları 70 bin tonu, yumurta yarım milyon tona ulaşmıştır.

Şekil 9: Tavuk Eti Fiyatındaki Değişimler

Kaynak: www.die.gov.tr, 02-02-2006.

Kısaca özetleyecek olursak,

- Bakanlık bazında bir koordinasyonla tüm birlik ve derneklerin ortak çalışması sağlanmalıdır,
- Ülkesel olduğu kadar, dünya pazarlarındaki talepler incelenmeli ve gerekli tarım ve hayvancılık alanları ile eğitilmiş insan sayısı artırılmalıdır. Gerekirse Köy Enstitüleri tekrar kurulmalıdır. Özellikle hayvancılık sektörüne ilişkin yem sanayine önem verilmelidir. Aksi halde, tavuk eti ve yumurtadan kazanılan yem ve diğer girdiler olarak tekrar kaybedilmektedir. Damızlık hayvan ve yumurta yetiştirilmesi için gerekli AR-GE faaliyetleri için destek ve teşvikler derhal sağlanmalıdır,
- Söz konusu sektöre ilişkin ihracat gelirlerinin artırılması için işletmelerle devlet el ele vermelidir. Böylece, ABD gibi uzun vadeli satış anlaşmaları yapılabilir. AB ve Rusya'dan kota alınması için tüm girişimlerde bulunulması gerekmektedir.
- Köy tavukçuluğuna zarar vermeden mümkün olduğunca modern üretim çiftlikleri köylerde kurulmalı ve tüm bu yatırımlar için Ziraat bankasından düşük faizli krediler verilmelidir. Ayrıca, gerekli tüm teşvik ve yardımların ilerideki büyük kazançlar için faydası vardır.
- Tüketimimiz AB ülkelerinin tüketim miktarlarının çok altında, hatta yarısı kadardır. Tüketimin artırılmasının gelir düzeyi ile yakın ilişkisi olduğu bilinmekle beraber, tavuk eti ve yumurtanın insan sağlığı açısından önemi ve kırmızı ete oranla avantajlı olduğu konuları ülkemiz insanına yeterince duyurulması halinde tüketimi artırıcı etki yapacağı muhakkaktır.

Son olarak Hürriyet gazetesinde çıkan bir haberi aynen görüşlerinize sunmakta fayda görmekteyim (haberden aynen geçirilmiştir);

"Kuş gribinin yayılmasında zenginlerin payı büyük
PARİS (A.A)

BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) Genel Müdürü Jacques Diouf, kuş gribinin yayılmasında, mali dayanışma çağrılarını duymazdan gelen zengin ülkelerin payının büyük olduğunu söyledi.

Fransız Liberation gazetesine demeç veren Diouf, gelişmiş ülkeleri, dayanışma göstermemek ve taşın altına elini koymamakla suçladı, kuş gribi krizinin 2003 sonunda Asya'da görüldüğünü hatırlatarak, FAO'nun uluslararası toplumu boşa uyardığına çalıştığını ifade etti.

Diouf, "O dönemde, örneğin Tayland ve Vietnam gibi kuş gribinden etkilenen ülkelerdeki veterinerlik hizmetlerini güçlendirmiştik ve bütün kozlar elimizdeydi. Ancak, gelişmiş ülkeler bu olan bitenin Asya'da sınırlı kaldığını, bütün bunların çok uzak olduğunu ve salgın riskinin abartıldığını düşündü. Virüs Türkiye'ye, yani Avrupa kapılarına gelince harekete geçmeye başladılar" dedi.

Ocak ayında Çin'in başkenti Pekin'de yapılan uluslararası konferansta söz verilen 1.9 milyar dolarlık yardımdan sadece 16 milyon dolarının FAO'ya ulaştığını ifade eden Diouf, gelişmiş ülkelerin, salgının önüne geçmek için bir önlem paketi yerine ilaç ya da maske için milyarlarca dolar harcamalarına da üzülmediğini kaydetti.

Diouf, "Kuş gribi krizi, küresel köy söylemlerinin arkasında ulusal reflekslerin yattığını, egoizmin hüküm sürdüğünü ve dayanışmaya dayalı dünya yönetiminin hayal olduğunu gösterdi" dedi. "

SON NOTLAR

(1) İNAN, İ. Hakkı (1992): "Tarım Ekonomisi", Hasad yayıncılık, s:8.

(2) İNAN, a.g.e., s:9.

(3) PENSON, John; POPE, Rulon ve COOK, Michael (1986), "Introduction To Agricultural Economics", Prentice-Hall, s:12.

(4) İNAN, a.g.e., s:1-2.

(5) İNAN, a.g.e., s:2-4.

(6) BESD-BİR, Kanatlı Sektörü Raporu, 2006: http://www.sagliklitavuk.org/index.php /cPath /388_408 , 02-02-2006.

(7) http://www.gap-dogu-kalkinma.com/hayvancilik/912_tavukcu.htm, 02-02-2006.

(8) YILDIZ, Ahmet, "Türkiye'de Tavukçuluk Sektörü ve Köy Tavukçuluğu Açısından Kuş Gribi", <http://www.atauni.edu.tr/fakulteler/veteriner/duyurular/Tavukculuk.doc> , 02-02-2006.

(9) BESD-BİR, Kanatlı Sektörü Raporu, 2006: http://www.sagliklitavuk.org/index.php /cPath /388_408 , 02-02-2006.

- (10) BESD-BİR, Kanatlı Sektörü Raporu, 2006: http://www.sagliklitavuk.org/index.php /cPath /388_408 , 02-02-2006.
- (11) CİVANER, Emine Çiğdem, Beyaz Et, İGEME Yayınları, 2005, s:1.
- (12) TSE, <http://www.tse.org>, 10-02-2006.
- (13) BESD-BİR, Kanatlı Sektörü Raporu, 2006: http://www.sagliklitavuk.org/index.php /cPath /388_408 , 02-02-2006.
- (14) BESD-BİR, Kanatlı Sektörü Raporu, 2006: http://www.sagliklitavuk.org/index.php /cPath /388_408 , 02-02-2006.
- (15) Almanya'nın tabloya dahil edilmemesinin nedeni, ilk sıralarda yer almamasıdır. Ancak, birim değerinde aşırı derecede kazancı olduğu için açıklamalarda yer verilmiştir.
- (16) BESD-BİR, Kanatlı Sektörü Raporu, 2006: http://www.sagliklitavuk.org/index.php /cPath /388_408 , 02-02-2006.
- (17) BESD-BİR, Kanatlı Sektörü Raporu, 2006: http://www.sagliklitavuk.org/index.php /cPath /388_408 , 02-02-2006.

KAYNAKÇA

- AKBAY, R., YALÇIN, S.; CEYLAN, N. ve OLHAN, E., "Türkiye Tavukçuluğunda Gelişmeler ve Hedefler", <http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/5tk02/31.pdf>, (02-02-2006).
- BESD-BİR(2006), "Kanatlı Sektörü Raporu", http://www.sagliklitavuk.org/index.php /cPath /388_408 , (02-02-2006).
- CİVANER, E. Çiğdem(2005), "Beyaz Et", İGEME Yayınları.
- DİE(2003): "Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer)",<http://www.die.gov.tr>, (02-02-2006).
- DPT(2001): "Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu", Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- FAO, <http://faostat.fao.org/faostat/collections?version=ext&hasbulk=0&subset=agriculture>, (19-02-2006).
- Güneydoğu ve Doğu Kalkınma Projesi, http://www.gap-dogu-kalkinma.com/hayvancilik/912_tavukcu.htm, (02-02-2006).
- HÜRRİYET Gazetesi, <http://www.hurriyetim.com.tr>, (06-03-2006).

TSE, www.tse.org.tr, (02-02-2006).

YILDIZ, Ahmet, "Türkiye'de Tavukçuluk Sektörü ve Köy Tavukçuluğu Açısından Kuş Gribi", <http://www.atauni.edu.tr/fakulteler/veteriner/duyurular/Tavukculuk.doc>, (02-02-2006).

İNAN, İ. Hakkı (1992): "Tarım Ekonomisi", Hasad yayıncılık.

PENSON, John; POPE, Rulon ve COOK, Michael (1986), "Introduction To Agricultural Economics", Prentice-Hall.